

Ladislav Bognar, Osijek

PEDAGOGIJA IZMEĐU PEDOCENTRIZMA I SOCIOCENTRIZMA

Sažetak

Dvadeseto stoljeće počelo je kao stoljeće djeteta i dalo je mnogo novih pedagoških modela i ideja koje su ostavile neizbrisiv trag u pedagoškoj teoriji i praksi. Protivnici tih ideja proglasili su ih pedocentrističnim. Sve ono što je slavljeno na početku stoljeća to je gotovo zabranjivano sredinom stoljeća. Krajem stoljeća reafirmiraju se ideje s početka stoljeća, ali im se daje novo značenje. Više se ne teži zagovaranju samo jedne koncepcije. Pedagoški pluralizam otvara širom vrata pedagoškom stvaralaštvu.

Uvod u problem

Ovo stoljeće počelo je kao "stoljeće djeteta". Na kraju stoljeća ponovno govorimo o "interakciji odrasli - dijete i autonomiji djeteta". Što se u ovih sto godina dogodilo s djetetom u pedagogiji - osnovno je pitanje koje želimo istražiti. Pojmovi *pedocentrizam* i *sociocentrizam* označavaju ova dva oprečna stajališta između kojih se lomila pedagogija ovog stoljeća. Kod upotrebe ovih termina pomalo smo oprezni jer njih nisu odabrali zastupnici pojedinih orijentacija nego njihovi kritičari. Nigdje u literaturi nismo našli da je netko svoje pedagoške poglede nazvao pedocentrističnim ili sociocentrističnim. Tako su ovi termini već pri nastanku dobili negativne konotacije. U "Enciklopedijskom rječniku pedagogije" za pedocentrizam se kaže da je:

"...psihologističko stanovište buržoaske pedagogije XIX. i XX. stoljeća, koje u određivanju cilja, zadataka i sadržaja odgoja i obrazovanja, kao i u primjeni organizacije i metoda rada, jednostrano polazi samo od prirode djeteta, od njegovih potreba i neposrednih, spontanih interesa." (662-663).

U ovom se rječniku pojam sociocentrizam ne spominje, ali se govori o socijalnoj pedagogiji kao zastranjivanju u odgoju za "valjane građane svoje nacionalne države", te o "sociologijskoj pedagogiji" kao zasnivanju pedagogije na sociologiji. Izraz "sociocentrizam" susrećemo tek osamdesetih godina u našoj pedagoškoj literaturi kao antitezu pedocentризmu.

Mi pod pojmom pedocentrizam podrazumijevamo pedagoški pokret nastao u Evropi početkom stoljeća koji je zagovarao "pedagogiju iz djeteta". Na tim

osnovama nastao je pedagoški pravac koji nosi različite nazive: progresivna pedagogija, reformna pedagogija, pokret nove škole.

Pod sociocentrizmom podrazumijevamo suprotnu tendenciju koju su svojevremeno kritičari nazvali "pedagogija bez djeteta", a javila se tridesetih godina ovog stoljeća u zemljama gdje je pobijedio fašizam i staljinizam. Osnovno je usmjerenje ove orijentacije odgoj građanina za potrebe države.

U ovom istraživanju pošli smo od sljedećih istraživačkih pitanja:

1. U kojim se društvenim okolnostima pojavio pedocentrizam? Koji su bili njegovi pojavni oblici? Koje su osnovne pedagoške postavke? Kakav je utjecaj imao na razvoj pedagojske teorije i prakse?
2. U kojim okolnostima se pojavio sociocentrizam? Koje su njegove pedagoške postavke? Kakav je utjecaj imao na pedagojsku teoriju i praksu?
3. Koje se tendencije javljaju krajem stoljeća? Kakav je odnos prema pedocentrizmu i sociocentrizmu?

Metodologija

Ovu problematiku promatramo u razvoju evropske pedagojske teorije i prakse. No, to je nemoguće cjelovito analizirati ako se ne uzima u obzir i ono što se događalo na sjevernoameričkom kontinentu jer je to jedinstveni kulturni krug. Koristimo metodu analize teksta. Kao primarne izvore podataka koristimo originalne radove iz tog vremena, a kao sekundarne izvore koristimo monografije drugih autora koje analiziraju ovu problematiku ili donose relevantne podatke za naše istraživanje. Pri analizi koristimo kvalitativni pristup kao primjereniji i temi kojom se bavimo i podacima kojima raspolazemo.

Rezultati i interpretacija

Uvjeti nastanka pedocentrizma

Početak stoljeća na političkom planu imamo ujedinjenu Njemačku koja se naglo razvija. Slično se događa i u Italiji. U Njemačkoj pak ne postoji tradicija parlamentarizma kao u Engleskoj nego je prisutna militarizacija koja se osjeća i u indoktrinaciji koja se provodi u školama. To je vrijeme mnogih znanstvenih i tehničkih otkrića među kojima posebno značenje imaju fotografija, film, radio. Vrlo burna događanja su na području psihologije. Već krajem prošlog stoljeća otvoren je u Njemačkoj Wundtov laboratorij za eksperimentalnu psihologiju. 1903. ruski fiziolog Pavlov objavljuje svoje otkriće uvjetnih refleksa, a to je utjecalo na Amerikanca Watsona da zasnuje svoj psihološki pravac nazvan biheviorizam. Nijemci Wertheimer, Koffka i Köhler zasnivaju svoju geštalt teoriju, a Austrijanac Freud u to vrijeme prakticira psihoanalizu. Švicarac Piaget već je uvelike započeo svoja istraživanja iz razvojne psihologije.

U pedagojskoj teoriji već su davno prisutni utjecajni Rousseau, a posebno Pestalozzi s mnogim svojim učenicima. No, nove se ideje teško probijaju u praksu u kojoj dominira tradicionalna represivna škola prisilnog i mehaničkog

učenja. U tim okolnostima javljaju se nove burne pedagoške ideje, te možemo govoriti o pravom pokretu.

Osnovne pedagoške postavke pedocentrizma

Kad analiziramo radove iz tog vremena prvo što moramo uočiti je da među protagonistima tih novih ideja postoje vrlo velike razlike i međusobna neslaganja. Osim toga teško je reći kad počinje i kad završava ovaj pokret. Jürgen Oelkers (1992), koji ovaj pokret naziva "reformnom pedagogijom", razlikuje tri faze u njegovom postojanju. Prva traje od 1890. do 1914. a karakterizira ju postojanje pojedinačnih reformskih nastojanja kao pokret za umjetnički odgoj, za radni odgoj, za škole u prirodi, gimnastički i plesni odgoj. U drugoj fazi javljaju se cjeloviti pedagoški modeli i težnja za cjelovitim promjenama koje će dovesti do promjena u načinu života u društvu. Ova faza traje do 1924. kada dolazi treća koja predstavlja revizionističku etapu (Oelkers, 1992, 16-17). Ipak, u radovima protagonista ovoga pedagoškog pokreta možemo izdvojiti neke osnovne postavke koje su im zajedničke:

- To je prvenstveno *okretanje prema djetetu*, jer škole postoje zbog djece. To je najznačajnija zajednička karakteristika ovog pokreta. Švedanka Ellen Key 1900. u svom djelu "Stoljeće djeteta", koje je na izvjestan način bilo inspiracija i programaska orijentacija ovog pokreta, o tome kaže:

"Prije nego otac i majka pognu u prašinu čelo pred uzvišenošću djeteta; prije nego uvide da je riječ djetete samo drugi izraz za pojam veličanstvo... moraju shvatiti da isto tako malo prava imaju da propisuju pravila ovom novom biću, kao što imaju prava nametati puteve zvijezdama" (Key prema Kirsch 1980, 194).

- Pri poimanju djeteta naglašava se da *dijete nije odrasli čovjek u malom* nego posebno i specifično biće. Maria Montessori naglašava tu mnogostruku razliku između djece i odraslih:

"Mi odrasli ovisimo o djetetu. Na području njegovog djelovanja mi smo njegova djeca i o njemu ovisna. Odrastao je gospodar na jednom, a dijete na drugom području i oboje su jedno na drugo upućeni: oboje su kraljevi ali u različitim kraljevstvima. To je životna harmonija čovječanstva" (Montessori, 1980, 271).

- Predstavnici ovih pedagoških shvaćanja jedinstveni su u kritici postojeće pedagoške prakse:

"Sadašnjoj školi je uspjelo ono što prema zakonima prirode treba biti nemoguće: uništenje prirodnog potencijala. Težnja za spoznavanjem, samostalnošću, promatranjem, koju djeca sobom donose, pri kraju škole u pravilu nestaju, pretvaraju se u nezainteresiranost" (Key prema Kirsch, 1980, 195).

"Dok tradicionalna škola ignorira odnos učenika prema učenju i često uzrokuje da djeca ne vole školu ili pojedine školske predmete, progresivna škola je duboko zaokupljena ovim odnosom. Ona nastoji poticati želju za

učenjem što rezultira da djeca vole školu. U tome je postigla dobar uspjeh" (Washburne, 1953, 149).

- Izgrađuju se i u praksi realiziraju *pedagoški modeli*, koji predstavljaju originalne koncepcije odgoja i obrazovanja, cjelovite didaktičke koncepcije ili pak predškolske ili školske modele. Navodimo samo najpoznatije:

Berthold Otto 1906. u svojoj kući otvara svoju kućnu školu s relativno malim brojem djece, ali s originalnim pedagoškim pristupom. Belgijski pedagog Decroly otvara već 1901. Institut za djecu s teškoćama, a 1907. i školu za ostalu djecu gdje realizira tzv. "školu za život putem života". Maria Montessori 1907. otvara svoju "Dječju kuću" i to je početak stvaranja Montessori metode najprije za predškolsku, a zatim za školsku dob. Odgojno-obrazovni proces se organizira prema individualnim mogućnostima djece, a koristi se posebno izrađen didaktički materijal koji djeci pomaže u učenju. 1908. Georg Kerschensteiner praktično realizira svoje ideje radne škole koja će ostaviti velike tragove na razvoj ne samo njemačkog nego i evropskog i američkog školstva. Hugo Gaudig 1917. počinje realizirati svoje ideje koje naglašavaju cjeloviti razvoj dječje osobnosti kroz praktično djelovanje želeći prevladati neke slabosti radne škole koja se često svodila na manuelne aktivnosti. 1919. Rudolf Steiner pokreće svoju prvu Waldorfsku školu utemeljenu na antropozofiji, filozofskom pravcu kojem je sam bio začetnik. Iste godine grupa ruskih pedagoga ostvaruje projekt jedinstvene radne škole u tadašnjem SSSR-u. To je bio prvi pokušaj da se ove ideje realiziraju u cjelokupnom sustavu školstva jedne velike zemlje. Helen Parhurst u američkom gradu Daltonu organizira svoj koncept nastave nazvan Dalton-plan u kojem se afirmira učnički individualni samostalni rad umjesto frontalne nastave. U to vrijeme veliko značenje ima Winetka škola u Chichagu koja je pod vodstvom Carletona Washburna značajno utjecala na razvoj školstva kako u Americi tako i mnogim zemljama Evrope. U Engleskoj od 1921. djeluje Sammerhill Alexadra Neilla koji će kasnije imati veliki odjek i utjecati na razvoj školstva u drugoj polovici stoljeća. Nijemac Peter Peterson 1924. u Jeni realizira svoju koncepciju Jena-plan škole koja želi premostiti jaz između obiteljskog i školskog okruženja. Iste godine Celestin Freinet počinje razvoj svoje originalne koncepcije prirodnog učenja.

- Zalažu se za *promjene odozdo* tako da se nove ideje šire među praktičarima putem raznih stručnih skupova. Uspješno širenje pojedinih koncepcija bilo je rezultat organizacije njenih protagonista u različita *udruženja*, a 1912. je osnovan Međunarodni biro novih škola na čijem čelu je bio Švicarac Adolphe Ferriere. Održavaju se mnogi nacionalni i internacionalni skupovi na kojima se masovno okupljaju učitelji praktičari i teoretičari i tako se naglo šire nove ideje.

- Zalažu se za *spoj teorije i prakse*. Svi spomenuti pedagozi, koji su praktično kreirali nove originalne modele, bili su i vrsni teoretičari. Sve koncepcije bile su izvanredno teorijski utemeljene. Ovdje želimo izdvojiti nekoliko radova koji su pokušali dati sintezu ovih pedagoških pogleda:

To je svakako nezaobilazni rad Johna Deweya "Demokracija i odgoj", koji je prvi put objavljen 1916. Dewey je inače bio filozof i njegovo djelo nosi podnaslov Uvod u filozofiju edukacije. Iako Dewey nije bio pedagog praktičar i on je svoje ideje brusio u praksi u tzv. "Školi laboratoriju". Njegovo je djelo svakako sustavna teorijska osnova na koju su se pozivali mnogi pedagogi nositelji tog pokreta. Drugi značajan rad tog vremena je "Aktivna škola" Adolpha Ferriera koja je prvo izdanje doživjela 1921. Kao vrsni poznavatelj i organizator okupljanja pristalica novih pedagoških ideja, on je bio u stanju dati pregled svih događanja na tom planu u Evropi i Americi, ali i kritički osvrt na njih, te zagovarati i vlastite ideje. Treća knjiga mogla bi biti Paula Fickera "Didaktika nove škole", koja je objavljena 1930. U njoj je autor s aspekta tzv. radne škole dao sustavni prikaz primjene tog pristupa u odgojno-obrazovnom procesu.

- Pogrešno se misli da predstavnici ovog pokreta nisu uzimali u obzir *društveni aspekt*. Iz njihovih radova vidi se baš suprotno da su oni svojim novim konceptom odgoja i obrazovanja željeli utjecati na društvene promjene. Njihove su koncepcije doduše različiti odgovori na aktualne društvene probleme. Oni žele promjenom škole zaštititi dijete i sačuvati sve ono vrijedno u njemu, a tako posredno utjecati i na promjenu društva. Analizirajući rad Rudolfa Steinera Frans Carlgren piše:

"U proljeće 1919. Njemačkoj je prijetio građanski rat. Topovi na frontama su, doduše, bili zanimili, ali je blokada od sila Antante i dalje trajala. Gospodarski je život doživio slom. Glad i epidemije uzele su maha. Nezaposlenost, demonstracije i pobune bile su stalno na dnevnom redu. U politici i u kulturnom životu mnogi su se ljudi priključivali ekstremističkim pravicima... Tako je i Rudolf Steiner, potaknut antropozofski orijentiranim državnim činovnicima, industrijalcima i znanstvenicima, odlučio javno iznijeti svoju koncepciju socijalnog poretka... Primjer pedagogije budućnosti što je pokušao ostvariti u prvoj waldorfskoj školi usmjeren je prema budućem društvu o kojem je već u ono vrijeme razradio sliku." (Carlgren, 1992, 9-10).

Uvjeti nastanka sociocentrizma

U Evropi se tridesetih godina društvene prilike naglo pogoršavaju. Rastuća ekonomska i društvena kriza već 1922. u Italiji na vlast dovodi fašiste. U Njemačkoj Hitlerovi nacisti preuzimaju vlast. 1933. započinje progon Židova koji su proglašeni za osnovni uzrok svih nevolja. Otvaraju se koncentracijski logori u kojima je likvidiran velik broj ljudi. Napadaju se sve liberalne ideje. Velik broj znanstvenika i umjetnika bježi u SAD. U Španjolskoj nakon dugog građanskog rata fašisti ruše republiku. Fašizam se u raznim oblicima javlja i u Francuskoj, Mađarskoj, Rumunjskoj. U Sovjetskom Savezu nakon smrti Lenjina dolazi do sukoba upravo na planu daljnje demokratizacije društva ili uvođenja diktature. Prevaguje je odnio Staljin i uveo diktaturu u kojoj je

¹ Vidi detaljnije u Steiner, R. (1993) *Srž socijalnoga pitanja*, Antropozofsko društvo, Zagreb.

likvidiran ogroman broj ljudi. Evropa je velikim koracima išla u novi svjetski rat.

Što se događalo u tim novim uvjetima sa svim tim obiljem pedagoških ideja koje su tako bujale početkom stoljeća, možemo vidjeti iz ova dva opisa. Washburne piše:

"Kad sam posjetio Rusiju 1927. tamo je u školama bila čudna smjesa demokracije i propagande. U pogledu upravljanja i lokalnih poslova, u pogledu školske discipline, školskih aktivnosti, čak i u pogledu izbora što će učiti i kako, škola je bila izvanredno demokratska. S druge strane indoktrinacija za komunizam bila je na svakoj strani udžbenika, u svakom dijelu nastave i organiziranih aktivnosti.

U vrijeme čistki u ranim tridesetim godinama postala je evidentna inkompatibilnost demokracije i indoktrinacije. Demokracija prakticirana u školama rezultirala je suviše slobodnim mišljenjem kod dijela učenika. Mlade se nije moglo držati pod indoktrinacijom odozgo. Dogodio se stoga nenadani obrat ka policiji. Demokratski elementi škole su nestali. Školski program je izrađen formalno i tradicionalno. Poslušnost, školsko učenje i receptivnost došli su na mjesto pozitivne prakse iz 1920. Sovjetski školski sustav do danas slijedi tradicionalni akademski uzor u kojem indoktrinacija pristaje prirodno i harmonično. Djeca se formiraju da postanu subjekti totalitarne države" (Washburne, 1953, 47-48).

Promjene koje su se tada dogodile u bivšem SSSR-u imale su dalekosežan utjecaj na sve zemlje koje su bile pod njegovim utjecajem, a to je bila gotovo polovina Evrope. Tu se i javio termin pedocentrizam kojim je osuđen svaki pokušaj da se reafirmiraju pedagoške ideje s početka stoljeća.

Jačanjem fašizma i nacizma ideje koje su zagovarali predstavnici reformne pedagogije postale su sumnjive i nailazile su na otpor. Evo kako to opisuje Carlgrén:

Druga turneja u svibnju iste godine (1922) izvrgla je Steineru opasnim situacijama. U dva grada (u Münchenu i Elberfeldu) izazivači nemira doveli su ga u životnu opasnost. Ovi izazivači, koji su se uostalom kasnije priklonili nacizmu, vidjeli su u Steineru, u njegovim kozmopolitskim socijalnim idejama i u njegovu na slobodi utemeljenom nutarnjem stavu svoga odlučnog protivnika. U novogodišnjoj noći na prijelazu iz 1922. u 1923. g. drvena je građevina "Goetheanum"² bila uništena podmetnutim požarom."

Maria Montessori napušta Italiju i odlazi najprije u Španjolsku, a kad i tamo pobjeđuje fašizam, u Nizozemsku. Freinet je za vrijeme okupacije bio zatvaran zbog pomaganja pokretu otpora, a škola je zatvorena i opljačkana. Ponovno je otvorena tek 1947. (Vidi Matijević, 1994) Nacistički režim je 1934. zabranio da se upisuju djeca u waldorfske škole pa su škole prestale s radom (Carlgrén, 1992, 256). Neki pedagozi su zašutjeli, a neki su se prilagodili novim prilikama i počeli zagovarati nacionalističke ideje (Petersen npr.).

---

² Goetheanum je bila građevina s dvostrukom kupolom koju je izgradio Steiner za potrebe umjetničkih i duhovno-znanstvenih aktivnosti antropozofskog pokreta.

Osnovne postavke sociocentrizma

Jedan od istaknutih predstavnika nove škole Peter Peterson, kreator Jena-plan škole, tridesetih godina ovako objašnjava ulogu pedagogije:

"Postoji jedan uzvišeni politički odgoj usmjeren prema svom cilju: narodnom zajedništvu. Jer sve treba, kako upućuje naš Firer, biti stavljeno u službu obnove, očuvanja i uzdizanja naroda. Zato je ponovno postavljen jedan vrhovni odgojni i obrazovni cilj koji vodi od narodne rastrojenosti k narodnom jedinstvu, od vremena narodnog nejedinstva u epohu izgradnje narodnog zajedništva. Na tom zajedničkom stvaralačkom poslu prepoznamo ulogu njemačke pedagogije. U njenom središtu stoji pitanje reda, discipline, odgovornosti i vođenja" (Peterson prema Oelkers, 1992, 167).

Sve ono čime se pedagogija do tada bavila proglašeno je besmislenim i nepotrebnim, a pedagogija se trebala staviti u izvršavanje konkretnih zadataka nacističke i fašističke politike. O tome jedan od zastupnika ove orijentacije piše:

"Pedagoška teorija se predugo zadržala na nepovijesnom racionalizmu 18. stoljeća i tako mogla težiti samo golom apstraktnom idealu odgoja po sebi za dijete po sebi za čovjeka za sebe. Nasuprot tome treba formulirati realističnu pedagogiju koja će se okrenuti konkretnim zadacima stvarnosti. To se može postići bavljenjem konkretnim društvenim pitanjima sadašnjosti, prošlosti i budućnosti jednog naroda" (Philipp Hördt prema Oelkers, 1992, 167-168).

Iako postoje određene razlike između sociocentrističkih shvaćanja fašističke i staljinističke orijentacije možemo zapaziti slijedeće zajedničke elemente:

- Čovjek prestaje biti osnovna vrijednost, a važnost se pridaje naciji, državi, klasi, rasi. Čovjeka se treba odgajati i preodgajati za potrebe društva jer on nije dovoljno dobar za idealno društvo koje se stvara.
- Teži se stvaranju jedinstva unutar nacije ili klase. Veliča se zajedništvo, solidarnost. To se postiže antagonističkim odnosom prema nekoj drugoj naciji, klasi. Naglašava se stalno postojanje neprijatelja i ugroženosti vlastite društvene grupe.
- Postojeće se društvo idealizira i poistovjećuje s državom. Od pojedinca se traži da se bez razmišljanja žrtvuje za potrebe države. Velika se pažnja pridaje svemu onome što veliča i slavi naciju, državu, klasu: zastave, grbovi, himne, spomenici, masovne proslave.
- U samom odgojno obrazovnom procesu naglasak je na redu, radu i disciplini. Njeguje se poslušnost autoritetima. Ističe se važnost kolektiva, te masovnih organizacija (pioniri, omladina). Njeguje se pjevanje u zboru, sletovi, različite svečanosti u kojima se pojedinac skladno utapa u masu.

Ono što je za zapaziti u odnosu na period pedocentrizma da ovdje nema bogatstva novih ideja, da nema različitosti nego se sve utapa u jedinstvenu prosječnost.

Suvremene tendencije

Nakon pojave totalitarnih društvenih sustava u Evropi tridesetih godina, koja su vodila u Drugi svjetski rat, a poslije toga u razdoblje "hladnog rata", pedagoške ideje s početka stoljeća bile su za duže vrijeme potisnute. U zemljama engleskog govornog područja, gdje se to nije dogodilo i proces razvoja pedagoških ideja tekao je u drugom smjeru. Nije se dogodilo to da su sva pedagoška teorija i praksa postala unificirana na idejama Deweya npr. ali se otvarao prostor za stvaranje različitih novih pravaca i ideja koje su se imale priliku dokazati. Tako Ornstein, A. C. i Levine, D. U. (1989) u američkoj pedagogiji prepoznaju slijedeće filozofske ideje: Idealizam, realizam, pragmatizam (eksperimentalizam), egzistencijalizam i na njima zasnovane pedagoške teorije: perenijalizam, esencijalizam, progresivizam i socijalni rekonstruktivizam (tablica 1).

Teorija	Zadaci	Kurikulum	Pedagoške implikacije	Zastupnici
Perenijalizam (utemeljen na realizmu)	Odgoj i obrazovanje racionalne osobe	Predmeti hijerarhijski organizirani radi kultiviranja intelekta	Naglasak je na trajnom otkrivanju i brizi za zapadnu kulturnu baštinu	Adler Bloom Hutchins Maritain
Esencijalizam (utemeljen na idealizmu i realizmu)	Odgoj korisne i kompetentne osobe	Osnovno obrazovanje: čitanje, pisanje, aritmetike, povijest, engleski, znanost, strani jezici	Naglašavanje pojmova i predmeta koji prenose kulturnu baštinu i doprinose društveno-ekonomskoj efikasnosti	Bagley Bestor Conant Morrison
Progresivizam (utemeljen na pragmatizmu)	Odgojiti pojedinca u skladu s njegovim/ njenim interesima i potrebama	Aktivnosti i projekti	Učenje koje naglašava rješavanje problema i grupne aktivnosti; učitelj djeluje kao pomagač	Dewey Johnson Kilpatrick Parker Washburne
Društveni rekonstrukcionizam	Rekonstrukcija društva	Društvene znanosti kao sredstvo za društvene promjene	Učenje usmjereno na značajne društveno-ekonomske probleme	Brameld Counts Stanley

Tablica 1: Značajnije teorijske orijentacije u odgoju i obrazovanju u SAD (Ornstein/Levine, 1989, 99)

Promjene u većini evropskih zemalja počele su velikim društvenim previranjima u šezdesetim. O tome Carlgren kaže:

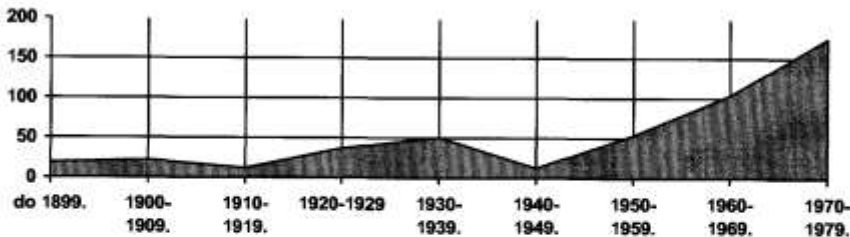

"Pobuna je širom svijeta gotovo posvuda započela kao prosvjed protiv institucionaliziranog oblika nastave na sveučilištima... To da je studentski revolt upravo u Francuskoj poprimio tako radikalne oblike nedvojbeno suovisi i s odranije naslijeđenim centralističkim tendencijama tamošnjeg obrazovnog sustava (Carlgren, 1992, 250-251).

Vladimir Mužić vidi u tim događanjima značajan utjecaj teoretičara tzv. "frakfurtskoga kruga" među kojima su najpoznatiji predstavnici bili Adorno, Horkheimer, Marcuse i Fromm. Svoj su rad započeli u Njemačkoj odakle su za vrijeme nacizma emigrirali u SAD. Oni su izvorno bili marksisti, ali su u svoja učenja uključili i nove filozofske, sociološke pa i psihološke orijentacije.

"Društvena previranja krajem šezdesetih godina, koja su osobito bila izražena kod zapadnonjemačke omladine, imala su svoj pedagoški aspekt u praktičnom širenju "antiautoritarnog odgoja". Radilo se tu o logičnom širenju pokreta, koji je primarno išao na rušenje "vanjskih" autoriteta kapitalističkog društva, na područje borbe protiv "interioriziranih autoriteta" koji to postaju odgojem" (Mužić, 1981, 71).

Niz inicijativa uslijedilo je na području predškolskog odgoja osnivanjem dječjih komuna, akcije za dječja igrališta. Na području školstva javlja se vrlo oštra kritika postojećega sustava školstva i javljaju se nove inicijative za promjenu stanja. Na grafikonu je vidljiv broj naslova na njemačkom govornom području o fenomenu dječje igre koji upućuje na pojačan interes za ovaj aspekt koji se posebno potiskuje u sociocentristički orijentiranim sredinama.

Broj objavljenih naslova o fenomenu dječje igre na njemačkom govornom području (prema Retter, 1979)

Rezultat svih ovih promjena bio je ponovna reafirmacija pedagoških modela s početka stoljeća, ali i stvaranje novih. U mnogim zemljama potpuno su legalizirane ove različite koncepcije i omogućeno roditeljima da sami biraju pedagošku orijentaciju koju smatraju primjerenu svom djetetu. Javljaju se mnoge inicijative građana za unošenje promjena u javnim školama. Javlja se pedagoški pluralizam kako u teoriji tako i u praksi. Pluralizam je u praksi

omogućen na dva načina: ili su sve škole autonomne pa same biraju svoj pedagoški model ili pored javnih (državnih) škola postoje alternativne škole koje također ulaze u sustav financiranja. Na inicijativu njemačkih i mađarskih pedagoga osnovan je 1989. Evropski forum za slobodu u odgoju koji promiče ideje slobode, pluralizma, autonomije u odgoju i obrazovanju. Broj sudionika na skupovima koje organizira Forum stalno se povećava pa se ponovno može govoriti o pokretu sličnom onom na početku stoljeća. Zanimljivo je da je među novim inicijativama koje se javljaju velik broj u Rusiji i drugim zemljama bivšega istočnog bloka.

Istovremeno se javljaju sve glasnjiji zahtjevi da škola mora odgovoriti na izazove suvremenog društva kao što su zaštita okoliša, nasilje, prevencija ratnih sukoba i odgoj za mir, za multikulturalizam, za ljudska prava, za vjersku i nacionalnu trpeljivost i suradnju. Dakle, na neki način su ponovno prisutni i pedocentrizam i sociocentrizam, ali u nešto izmijenjenim oblicima.

Zaključna razmatranja

Vidjeli smo da burna pedagoška događanja s početka stoljeća, koja su težila humaniziranju odgoja i obrazovanja, nisu bila odvojena od društvenih događanja svog vremena. Ona su bila proizvod niza društvenih okolnosti, ali i reakcija na tadašnje društvene probleme. Nikada u povijesti pedagoške misli nije bilo takvog plodnog razdoblja pa je svakako potrebno analizirati što ga je sve omogućilo. Očito je da su to bili demokratski odnosi koji su i pored niza nesloboda ipak postojali barem za neke dijelove društva. Na to je svakako utjecao i buran razvoj drugih znanosti, a posebno psihologije. Vrlo je značajno što su tadašnji nositelji ovih inovacija bili istovremeno i vrsni praktičari i široko obrazovani teoretičari. Taj spoj teorijskog i praktičnog u pedagogiji je izuzetno značajan. Ovaj je pokret imao trajan utjecaj na pedagošku teoriju i praksu dvadesetoga stoljeća.

Razvojem totalitarizma u većem dijelu Evrope sva su ova događanja prestala. Pedagogija se sve više svodila na puko prepričavanje stavova "velikog vode" ili citiranje partijskih dokumenata. Sve što se događalo prije toga proglašeno je ništavnim i reakcionarnim. Ljudska je kreativnost zaustavljena i trebalo je dosta vremena da se opet ohrabri i oporavi. Žestoki napad na pedocentrizam doveo je do "pedagogije bez djeteta". Pedagogija je bila u funkciji "oblikovanja", "formiranja" "izgrađivanja" ljudi za "idealno društvo" kako su ga zamišljali veliki vode. Sociocentrizam je ponovno reafirmirao staru represivnu odgojno-obrazovnu praksu i negativno je djelovao na razvoj pedagoške teorije.

Krajem ovoga stoljeća ideje s početka stoljeća doživjele su svoju punu reafirmaciju. Dolazi se do spoznaje da ne postoje idealna pedagoška rješenja i pedagoški pluralizam se pokazuje kao rješenje koje široko otvara vrata ljudskom stvaralaštvu na pedagoškom području. Javlja se novi humanizam koji budi nadu, koji oslobada čovjeka za inicijative, za mijenjanje društva prema ljudskim potrebama. Ako bismo se sad pitali da li pedocentrizam ili sociocentrizam, odgovor bi mogao biti humanizam. To bi moglo značiti da se

stvaraju okolnosti da čovjek ostvari svoju ljudsku autentičnost, te da utječe na promjene u društvu u skladu sa svojim potrebama. Pedagogija ovdje nije nikako svemoćna. Odgojem se ipak ne mijenja svijet, ali ona svakako može biti i u funkciji pomaganja ili odmaganja u ovom procesu humanizacije.

LITERATURA

- Carlgren, F. (1992) **Odgaj ka slobodi**, Pedagogija Rudolfa Steinera, Društvo za waldorfsku pedagogiju, Zagreb
- Dewey, J. (1916, 1944, 1966) **Democracy and Education**, An Introduction to the Philosophy of Education, A Devision of Macmillan Publishing, New York, London (1963.) **Enciklopedijski rječnik pedagogije**, PKZ, Zagreb,
- Ferriere, A. (1928) **Aktivna škola**, GSSZZ, Zagreb
- Ficker, P. (1937) **Didaktika nove škole**, Geca Kon, Beograd
- Gaudig, H. (1925) **Didaktische Ketzereien**, B.G.Teubner, Berlin, Leipzig
- Kirsch, H. C. (1980) **Bildung im Wandel**, Die Schule gestern, heute und morgen, Fisher Taschenbuch Verlag, Düsseldorf und Wien
- Ledić, J. (1999) **(Ne)poznati John Dewey**, Život i škola, br. 1-2, Osijek, str. 79-92.
- Matijević, M.(1994) **Alternativne škole**, UNA-MTV i Institut za pedagojska istraživanja, Zagreb
- Montessori, M. (1980) **Kinder sind anders**, Klett-Cotta im Zllstein Taschenbuch, Frankfurt/M, Berlin, Wien
- Mužić, V. (1981) **Antiautoritarnost u preobražaju našeg odgoja i obrazovanja**, Odgoj i samoupravljanje, Zavod za pedagogiju Filozofskog fakulteta, Zagreb
- Oelkers, J. (1992) **Reformpädagogik**, Eine kritische Dogmengeschichte, Juventa Verlag, Weinheim und München
- Ornstein, A. C./Levine,D.U. (1989) **Foundations od Education**, Houghton Mifflin Company, Boston
- Retter, H. (1979) **Spielzeug**, Beltz Verlag, Weinheim - Basel
- Steiner, R. (1977) **Aspekte der Waldorf - Pedagogik**, Beitrage zur anthroposophischen Erziehungspraxis, Kinder Verlag GmbH, München
- Steiner, R. (1993) **Srž socijalnoga pitanja**, Antropozofsko društvo, Zagreb
- Wasburne, C. (1953) **Schools aren't what they were**, William Heineman LTD, Melbourne, London, Toronto

Summary

This century started like "Century of the Child" and it gave big number of pedagogical ideas. They are very important for actual pedagogical theory and practice. Opponents named them pedocentrists. All what were glorified on the beginning of century in the middle were prohibited. On the end of century ideas from beginning are again actual but nowadays on different way. Pedagogical pluralism opens the door for pedagogical creativity